

УДК 658:336.763.34

DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-6-3>**Ковбаса О.М.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва
імені професора І. М. Брюховецького,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2593-0362>

Максичка А.Ю.

аспірант,
Сумський національний аграрний університет

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ПІДХОДУ

У статті розглянуто питання інфраструктурного забезпечення розвитку малих аграрних підприємств на основі інституційного підходу. В процесі дослідження встановлено, що для стимулювання підприємницької активності суб'єктів малого підприємництва необхідно використовувати спеціальні заходи та інструменти інфраструктурного забезпечення малого підприємництва, які дозволять знижувати високі ризики підприємницької діяльності в сучасному підприємницькому середовищі. Запропонована модель інфраструктурного забезпечення розвитку малого підприємництва надає можливість дослідження специфіки впливу на суб'єкти малого підприємництва як формальних, так і неформальних інститутів за допомогою виконуваних ними функцій через методи та інструменти організаційно-економічного механізму. На основі генезису розвитку інституціональних відносин досліджено теоретичні аспекти інфраструктурного забезпечення розвитку малого бізнесу, а також виявлено вплив інститутів, що утворюють інституційну інфраструктуру, на суб'єкти малого підприємництва, який може мати як конструктивний, так і деструктивний характер.

Ключові слова: інфраструктура, інституції, інститути, інституційний підхід, інституційна інфраструктура, мале підприємництво, суб'єкти малого підприємництва, аграрний сектор.

Kovbasa Oleksandr, Maksyehka Artur
Sumy National Agrarian University

INFRASTRUCTURE SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL AGRICULTURAL ENTERPRISES BASED ON AN INSTITUTIONAL APPROACH

The article deals with the issues of infrastructure support for the development of small agricultural enterprises on the basis of an institutional approach. In the course of the study, it is found that in order to stimulate the entrepreneurial activity of small businesses, it is necessary to use special measures and tools for infrastructure support of small businesses, which will reduce the high risks of entrepreneurial activity in the modern business environment. It is established that institutions form the institutional environment (market, social, production, financial, etc.), which determines the rules of behavior in the business environment. With the help of the functions performed by institutions through the organizational and economic mechanism, the state of small business is influenced. The optimal use of resources and the performance of small businesses largely depend on resource markets. Of great importance are also the markets where small businesses can sell their goods or services. The proposed model of infrastructure support for the development of small business provides an opportunity to study the specifics of the impact of institutions on small businesses through the functions they perform through the methods and tools of the organizational and economic mechanism. These institutions can be formalized (legislation, tax rules, registration and licensing rules) and informal (social norms, cultural values, customs). Based on the genesis of the development of institutional relations, it is established that institutional influence can be positive or negative. The conducted research makes it possible to understand how institutional factors affect the development of small business, to identify barriers and constraints faced by small businesses. These may be related to bureaucratic procedures, access to finance, legal protection, or other institutional factors. Understanding these problems helps to develop measures to overcome them and create a more favorable environment for entrepreneurship. Institutional impact studies also help to understand which institutional factors contribute to job creation, improved living standards, community development, and the reduction of social inequality. This helps to identify best practices, successful strategies and policies that can be applied in other contexts.

Keywords: infrastructure, institutions, institutions, institutional approach, institutional infrastructure, small business, small businesses, agricultural sector.

Постановка проблеми. Досить важливим завданням для забезпечення сталого розвитку аграрної економіки є всебічна підтримка та забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва. Досвід розвинених країн показує, що, надаючи потрібну підтримку малим

підприємствам, вони отримують від них суттєву віддачу у вигляді податків, розвитку інновацій, зайнятості населення країни.

Розвиток малого підприємництва в Україні є вкрай важливим завданням на сучасному етапі розвитку з

різних причин. В силу сформованої специфіки проведених перетворень в економіці в останні роки великий аграрний бізнес в Україні характеризується невеликою кількістю інтегрованих агроформувань, які зосереджують великий обсяг виробничих, логістичних та переробних потужностей, а також значні розміри орендованих земельних угідь. При цьому також спостерігається і наростаюча потреба у земельних ресурсах у сільського населення, новостворені чи реформовані територіальні громади також починають розвивати власні виробничі чи переробні підприємства, в першу чергу такими є сільськогосподарські підприємства різної спрямованості.

Мале підприємство може допомогти у вирішенні цих проблем і стати основою зростання і розвитку вітчизняної економіки через свою мобільність і легку адаптацію до економічних змін. При підтримці його розвитку відбувається створення нових виробництв, збільшення кількості робочих місць, більш ефективне наповнення місцевих бюджетів територіальних громад, мінімізація впливу на навколишнє середовище тощо.

Але для забезпечення розвитку малого підприємства, необхідно сформувати інфраструктуру, яка сприятиме створенню економічних, фінансових та організаційних передумов, пов'язаних із залученням населення в мале підприємство, стимулюванню підприємців до розширення та вдосконалення виробничої діяльності, в тому числі й онлайн-інфраструктури, що базується на цифрових технологіях. При цьому слід використовувати інституційний підхід при аналізі формування та розвитку інфраструктури, що дозволяє подолати бар'єри, що гальмують розвиток малого підприємства. Також необхідне формування таких умов функціонування підприємницького середовища, при яких можливий перехід самозайнятих верств населення у категорію малого підприємства, а також спрямованих на засади сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням теоретичних і практичних питань становлення та розвитку інституційної економіки свої праці присвятили як зарубіжні так і вітчизняні науковці. Регулюючу роль інститутів, систему конфліктів і протиріч досліджували Дж. Б'юкенен, Г. Беккер, Т. Веблен, О. Вільямсон, Дж. Гелбрейт, А. Маршалл, Р. Масгрейв, Л. Мізес, У. Гамільтон. Питання еволюції розвитку інститутів представлені в працях Р. Нельсона, В. Нісканена, Д. Норта, Дж. Ходжсона. Великий внесок у дослідження інституційних аспектів економіки зробили вітчизняні вчені, такі як: В. Вольчик, Т. Гайдай, В. Геєць, А. Гриценко, С. Кваша, С. Кірдіна, М. Корецький, М. Латинін, Ю. Лопатинський, П. Саблук, О. Шпикуляк та ін.

Аспекти розвитку підприємницької діяльності відображені в працях зарубіжних вчених, таких як Д. Кейнс, Д. Рікардо, С. Марлоу, А. Сміт, І. Шумпетер та ін. Проблеми становлення та розвитку малого бізнесу у своїх наукових працях досліджували В.Д. Бігрейв, П. Друкер, К. Веспер, С. Марлоу, Х. Найт, М. Портер, П. Хеннінг, С.В. Хофер, А. Хоскінг та ін. Становлення і розвиток вітчизняного малого аграрного підприємства розкриті в наукових працях В. Бойко, С. Козловська, В. Крупа, Ю. Лупенко, М. Малік, С. Полковниченко, К. Пріб, Н. Резнік, І. Середюк, О. Шпикуляк. У той же час слід відзначити досить малу кількість

наукових досліджень, присвячених дослідженню поняття інституційної інфраструктури малого підприємства, практично не досліджені питання впливу інфраструктурного забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємства на основі інституційного підходу.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Мета статті полягає в дослідженні сучасних підходів до формування інфраструктурного забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємства, а також визначення як конструктивного так і деструктивного впливу інституційних факторів з урахуванням галузевої специфіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування та розвиток інфраструктури малого аграрного підприємства є пріоритетним напрямком забезпечення його сталого розвитку. В умовах використання традиційних методів управління, що базуються в багатоступеневій системі організації управління, що включають регіональний і місцевий рівні, створюють ієрархічність, що ускладнює розвиток малого підприємства, необхідно використовувати інституційний підхід. Зазначений підхід пов'язаний з аналізом функціонування конкретних інститутів і оцінкою їх впливу на розвиток малого підприємства. При цьому інституційне середовище може розглядатися як сукупність правил поведінки, а інституційна інфраструктура - це сукупність інститутів, що формують правила поведінки (інституційне середовище) і створюють вплив за допомогою виконуваних ними функцій на мале підприємство [3, с. 311; 12, с. 37–39].

Інфраструктурне забезпечення розвитку малого підприємства з точки зору інституційного підходу являє собою сукупність формальних і неформальних інститутів, що утворюють інституційну інфраструктуру, створюють як конструктивний, так і деструктивний вплив на його стан та розвиток. Отже, відстеживши динаміку показників, які формуються під впливом інститутів на мале підприємство, можна зробити висновок про причини позитивних або негативних відхилень у розвитку малого підприємства і напрацювати рішення, що будуть сприяти його розвитку [12, с. 25–27].

Інститути формують інституційне середовище (ринкове, соціальне, виробниче, фінансове, ін.), що визначає правила поведінки в підприємницькому середовищі. За допомогою виконуваних інститутами функцій через організаційно-економічний механізм чиниться вплив на стан малого підприємства. Оптимальність використання ресурсів, результативність роботи суб'єктів малого підприємства (СМП) багато в чому залежить від ресурсних ринків. Великого значення набувають і ринки збуту, на яких СМП може реалізувати свої товари чи послуги. Функціонування ринків ресурсів і ринків збуту також схильне до впливу інститутів [14, с. 5–6].

Структурно систему інфраструктурного забезпечення розвитку малого підприємства відображено у вигляді моделі, яка включає в себе три основні блоки: аналітичний блок, блок моделювання і управлінський блок (рис. 1).

Аналітичний блок спрямований на дослідження інститутів та їх впливу на СМП. Управління зазначеним блоком базується на вивченні інститутів і виявлення функцій, що впливають на СМП конструктивно

або деструктивно. Блок моделювання та прогнозування базується на економіко-математичних методах, що дозволяють здійснювати оцінку інфраструктурного забезпечення розвитку СМП з метою збільшення їх кількості та ефективності господарювання. Управлінський блок спрямований на вироблення заходів та інструментів, спрямованих на активізацію підприємницької діяльності, створення умов переходу самозайнятих верств населення у СМП, а також на якісну зміну організаційно-правової форми суб'єктів господарювання та підвищення стійкості їх розвитку. Розробка заходів та інструментів спрямована на посилення конструктивного впливу інститутів на розвиток малого підприємництва та зменшення чи запобігання деструктивного впливу.

Центральне місце в моделі інфраструктурного забезпечення розвитку малого підприємництва займає організаційно-економічний механізм. Організаційно-економічний механізм інфраструктурного забезпечення розвитку малого підприємництва розглядається як сукупність методів та інструментів, за допомогою яких інститути впливають на мале підприємництво. Особливістю зазначеного механізму є врахування специфіки функціонування формальних і неформаль-

них інститутів, яка виражається у вигляді використання властивих тільки формальному або неформальному інституту конкретних методів та інструментів впливу на суб'єкти малого підприємництва у зв'язку з розробленими цілями і встановленими параметрами (показниками).

Цілі розподіляються на стратегічні, тактичні, та оперативні, але лише формальні інститути розробляють стратегічні цілі, що дозволяють визначати довгострокову орієнтацію розвитку малого підприємництва з ключових питань як в цілому по країні, так і по окремих регіонах. Досягнення поставлених цілей за допомогою організаційно-економічного механізму інфраструктурного забезпечення розвитку малого підприємництва досягається за допомогою визначених функцій.

Функції впливу на мале підприємництво можна розділити на загальні (створення конкурентного середовища), конкретні (розвиток зовнішньоекономічної діяльності СМП) та спеціальні (наприклад, державна підтримка СМП). Реалізація зазначених функцій можлива на основі використання принципів.

Принципи розділені на дві групи: загальні та спеціальні. До загальних принципів належать принципи

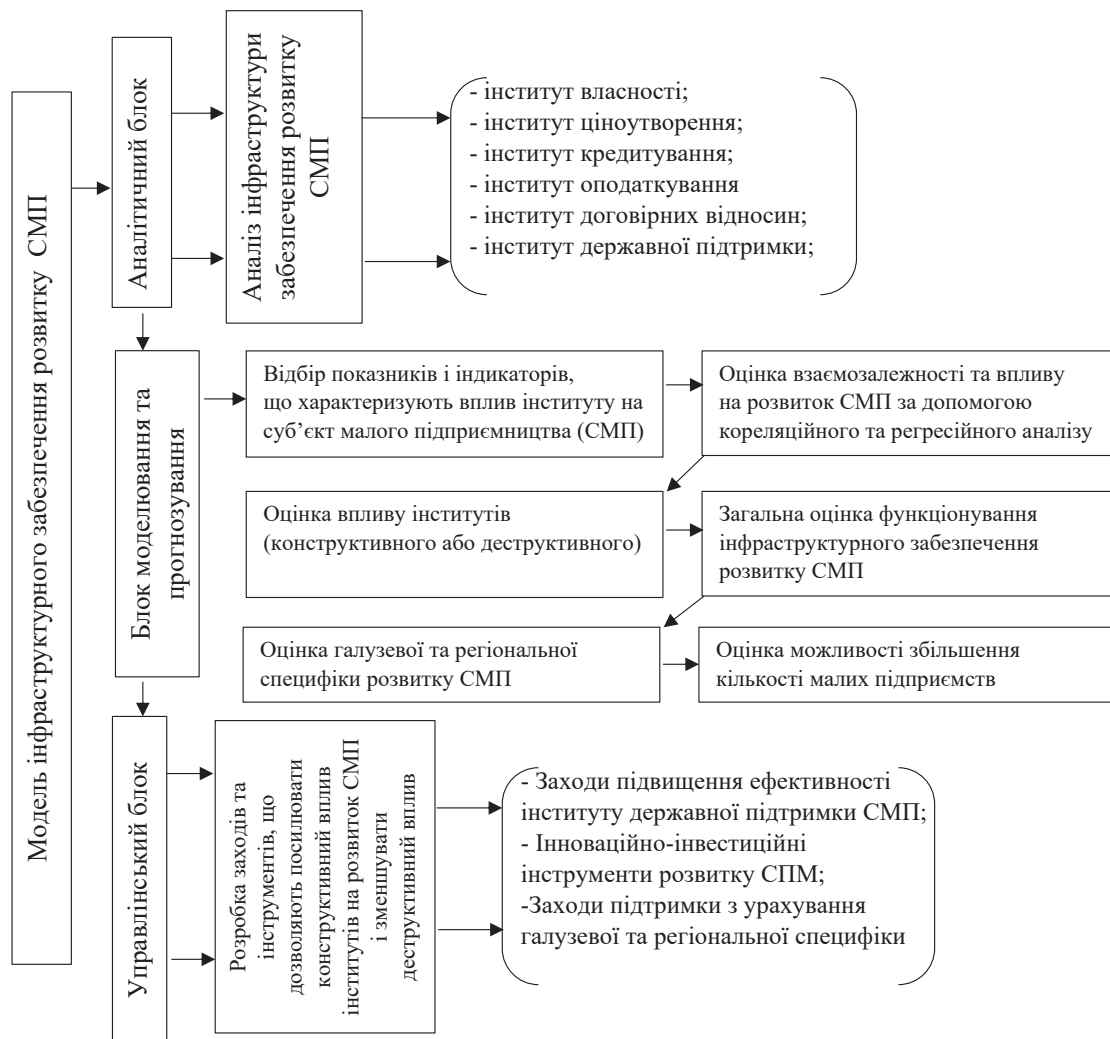


Рис. 1. Модель інфраструктурного забезпечення розвитку малого підприємництва

Джерело: розробка авторів з урахуванням [6; 10; 12]

науковості, законності, ефективності, принцип поєднання централізації та децентралізації, комплексності. Спеціальні принципи визначаються умовами функціонування інститутів. Для формальних інститутів введено принцип інноваційного протекціонізму, який полягає у створенні особливих умов для інноваційної діяльності СМП, що стимулюють їх мотиваційну активність і дозволяють створювати передумови для формування відповідної поведінки у СМП у сфері інноваційної діяльності. Для неформальних інститутів введено принцип взаємовигідності, що базується на природі існування даних інститутів і полягає в можливості їх функціонування тільки в тому випадку, якщо співпраця принесе матеріальну вигоду.

Фактори, що впливають на мале підприємництво, діляться на зовнішні (загальнонаціональні пріоритети, нормативно-правова база тощо) та внутрішні (виробниче середовище, ресурсна база, мотиваційний механізм) [11, с. 6].

В організаційно-економічному механізмі інфраструктурного забезпечення розвитку малого підприємства простежується той факт, що прямі методи впливу на СМП можуть бути використані формальними інститутами, оскільки обумовлені застосуванням нормативно-правових актів, формалізованих правил і норм поведінки. Методами впливу формальних інститутів є фінансове регулювання, кредитна політика, податкова політика, державна підтримка СМП і ін., що включають широкий набір інструментів [7, с. 712].

До методів впливу неформальних інститутів можна віднести, наприклад, ціннові або кредитні чи організаційні. Інструментами неформального впливу є особисті зв'язки, «відкати», непрозоре податкове відшкодування, незаконне поглинання підприємства, невмотивоване застосування акціонерних прав і ін. [6; 9, с. 10–11].

Представлена модель інфраструктурного забезпечення розвитку малого підприємництва на базі інституційного підходу відображає вплив інститутів на

мале підприємництво за допомогою виконуваних ними функцій через використання методів та інструментів організаційно-економічного механізму з урахуванням специфіки функціонування формальних і неформальних інститутів.

Висновки. В процесі дослідження встановлено, що на суб'єкти малого підприємництва аграрної галузі інституційний вплив є досить значним, і від його розуміння також залежить і результативність діяльності та розвитку СМП. Інститути являють собою правила, норми і процедури, які регулюють діяльність підприємців і визначають умови їх функціонування. Ці інститути можуть бути формалізованими (законодавство, податкові правила, правила реєстрації та ліцензування) і неформалізованими (соціальні норми, культурні цінності, звичаї).

Інституційний вплив може бути позитивним або негативним. Проведені дослідження дають змогу розібратися в тому, як інституційні чинники впливають на розвиток малого підприємництва, виявити бар'єри та обмеження, з якими стикаються суб'єкти малого підприємництва. Це може бути пов'язано з бюрократичними процедурами, доступом до фінансування, правовим захистом або іншими інституційними факторами. Розуміння цих проблем допомагає розробити заходи для їх подолання та створення більш сприятливого середовища для підприємництва. Дослідження інституційного впливу також допомагають зрозуміти, які інституційні чинники сприяють створенню нових робочих місць, поліпшенню життєвого рівня, розвитку місцевих громад і скороченню соціальної нерівності. Це допомагає виявити найкращі практики, успішні стратегії та політики, які можна застосувати в інших контекстах.

Напрямок подальших досліджень – розробка механізму мінімізації негативного впливу від наявних недосконалох інститутів на функціонування та розвиток суб'єктів малого підприємництва в аграрному секторі економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. North D. Institutions, institutional change and economic performance. 1990. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>.
2. Becker G.S. The Economics of Discrimination. 1957. Chicago: Chicago University Press.
3. Hamilton W.H. The Institutional Approach to Economic Theory. *American Economic Review*. 1919. Vol. 9. No. 1. P. 309–318.
4. Henning P. Small Business and Society. *University Press of America*. 1992.
5. Herrmann A. M., Peine A. When «national innovation system» meet «varieties of capitalism» arguments on labour qualifications: On the skill types and scientific knowledge needed for radical and incremental product innovations. *Research Policy*. 2011. Vol. 40(5), pp. 687–701. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2011.02.004>.
6. Marlow S. So Much Opportunity So Little Take Up: The Use of Business Support Services in Smaller Firms. *Journal of Small Business and Enterprise Support*. Vol. 5. 1998.
7. Ranga L.M., Miedema J., Jorna R. Enhancing the innovative capacity of small firms through triple helix interactions: Challenges and opportunities. *Technology Analysis & Strategic Management*. Vol. 20(6). 2008. pp. 697–716. DOI: <https://doi.org/10.1080/09537320802426408>.
8. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Edited by S. M. Soares. 2007. MetaLibri Digital Library.
9. Voigt S. How (Not) to Measure Institutions. *Journal of Institutional Economics*. 2013. Vol. 9. No. 1. H. 1–26.
10. Williamson O. E. The New Institutional Economics: Taking Stock Looking Ahead. *Journal of Economic Literature*. 2000. Vol. 38. No. 3. P. 595–613.
11. Бойко В.В., Крупа В.Р. Механізми та інструменти управління розвитком суб'єктів малого підприємництва АПК. *АгроСвіт*. 2019. № 20. С. 3–10.
12. Луленко Ю.О., Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. та ін. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
13. Полковниченко С.О., Козловська С.М., Середюк І.О. Сучасні тенденції розвитку малого аграрного підприємництва в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17.

14. Пріб К.А. Аналіз середовища при формуванні стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2015. Вип. 11(1). С. 3–8.

15. Резнік Н.П. Розвиток малих форм господарювання: проблеми і перспективи в регіональному АПК. *Науковий вісник Херсонського державного університету : Економічні науки*. 2015. Вип. 11(3). С. 32–37.

REFERENCES

1. North D. (1990) [Institutions, institutional change and economic performance]. Cambridge: *Cambridge University Press*. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>.
2. Becker G.S. (1957) [The Economics of Discrimination]. Chicago: *Chicago University Press*.
3. Hamilton W.H. (1919) [The Institutional Approach to Economic Theory]. *American Economic Review*. Vol. 9. No. 1, pp. 309–318.
4. Henning P. (1992) [Small Business and Society]. *University Press of America*.
5. Herrmann A. M., Peine A. (2011) [When «national innovation system» meet «varieties of capitalism» arguments on labour qualifications: On the skill types and scientific knowledge needed for radical and incremental product innovations]. *Research Policy*. Vol. 40(5), pp. 687–701. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2011.02.004>.
6. Marlow S. (1998) [So Much Opportunity So Little Take Up: The Use of Business Support Services in Smaller Firms]. *Journal of Small Business and Enterprise Support*. Vol. 5.
7. Ranga L. M., Miedema J., Jorna R. (2008) [Enhancing the innovative capacity of small firms through triple helix interactions: Challenges and opportunities]. *Technology Analysis & Strategic Management*. Vol. 20(6), pp. 697–716. DOI: <https://doi.org/10.1080/09537320802426408>.
8. Smith A. (2007) [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]. Edited by S. M. Soares. MetaLibri Digital Library.
9. Voigt S. (2013) [How (Not) to Measure Institutions]. *Journal of Institutional Economics*. Vol. 9. No. 1, pp. 1–26.
10. Williamson O. E. (2000) [The New Institutional Economics: Taking Stock Looking Ahead]. *Journal of Economic Literature*. Vol. 38. No. 3, pp. 595–613.
11. Bojko V.V., Krupa V.R. (2019) Mekhanizmy ta instrumenty upravlinnja rozvytkom sub'ektiv malogho pidpryjemnytva APK [Mechanisms and tools for managing the development of small business entities of the agro-industrial complex]. *AgroSvit*. No. 20, pp. 3–10. [in Ukrainian]
12. Lupenko Ju.O., Shpykuljak O.Gh., Malik M.J. ta in. (2017) Rozvytok malykh aghrarnykh pidpryjemstv u rynkovomu instytucijnomu seredovyshhi: indykatory ta efektyvnistj: monografija [Development of small agrarian enterprises in the market institutional environment: indicators and efficiency: monograph]. Kyiv: NNC «IAE». [in Ukrainian]
13. Polkovnychenko S.O., Kozlovsjka S.M., Seredjuk I.O. (2017) Suchasni tendenciji rozvytku malogho aghrarnogho pidpryjemnytva v Ukrajinі [Modern trends in the development of small agrarian entrepreneurship in Ukraine]. *Global and national economic problems*. Issue 17. [in Ukrainian]
14. Prib K.A. (2015) Analiz seredovyshha pry formuvanni strateghiji rozvytku siljsjkoghospodarsjkogho pidpryjemstva [Analysis of the environment when forming a strategy for the development of an agricultural enterprise]. *Actual problems of the development of the economy of the region*. Issue 11(1), pp. 3–8. [in Ukrainian]
15. Reznik N.P. (2015) Rozvytok malykh form ghospodarjvannja: problemy i perspektyvy v reghionaljnomu APK [Development of small forms of economy: problems and prospects in the regional agricultural industry]. *Scientific Bulletin of Kherson State University: Economic Sciences*. Issue 11(3), pp. 32–37. [in Ukrainian]